

ДЖОН СТЮАРТ МИЛ

ЗА НАЦИОНАЛНОСТА И ПРЕДСТАВИТЕЛНОТО УПРАВЛЕНИЕ

Една общност от хора образува националност, ако тези хора са обединени от чувство на обща симпатия, каквато изпитват към членовете на своята общност, но не и към външни за нея лица. Това чувство ги кара да предпочитат свои сънародници, когато се налага да работят в колектив, да желаят да имат едно общо управление, кое то задължително да бъде изъчено от самите тях или от техните рели. Причините да се породи това чувство на национална принадлежност са много и различни. Понякога то е пряк резултат от общата народност или родова принадлежност. Голямо значение имат и общият език, общата религия. Друг фактор са географските граници. Но най-голямо значение има миналото с политическите си измерения — наличието на национална история, преданията и спомените за която обединяват хората, както ги обединяват и гордостта или уважението, радостта или разочароването, които са свързани със събития от общото им минало. Нито един от тези обстоятелства обаче само по себе си не е нито необходимо, нито достатъчно. У швейцарците чувството за национална принадлежност е много скъло развито въпреки факта, че в различните кантони живят хора от различни народности, които говорят различни езици и изповядват различни религии. Сицилианците и неаполитанците винаги са смятали, че имат различна национална принадлежност, независимо че те свързват обща религия, почти един и същ език и до голяма степен общ политически минало. Фламандците и валонците от Белгия въпреки различията в народност и език чувстват много по-силна връзка помежду си, отколкото с Холандия или Франция. И все пак по принцип чувството за национална принадлежност губи своята сила с отслабването на влиянието на иякото от факторите, допринасящ за съществуването му. Общиният език и литература, до известна степен общите предания и принадлежността към една и съща етническа група са поддържали доста сило чувство за общ национална принадлежност у всички хора, които носят немски имена, въпреки че на практика те никога не са били обединени под едно общо управление. От друга страна, това чувство никога не е било достатъчно да накара отделните държави да се откажат от автономията си. Населението на Италия обаче, което е далече от пълното езиково и културно единство, поради географското положение, което категорично го отделя от другите страни, и вероятно най-важното — заради общото име, което кара италианците да се гордят с постиженията на великиите люде от своя корен в областта на изкуствата, военното дело, политиката, религията, науката и литературата, е обладано от силен национален дух, който, макар и да личи от съвършенството, е достатъчен, за да предизвика всички тези велики събития, на които сме свидетели. Въпреки смесицата от народности, живеещи там, независимо от обстоятелството, че този

народ никога, нито в древната, чито в съвременната история не е бил под едно единно управление, с изключение на случаите, когато под такова управление е попадала по-голямата част от поизвестия свят.

На пръв поглед чувството за национална принадлежност, независимо колко сило е то, е стремеж за обединяване на всички членове на съответната националност под една единна власт, и то власт, обособена специално за тази националност. С по-прости думи казано, това означава, че въпросът за управлението трябва да се решава от управляваните. Ако дадена група хора не може да определя самостоятелно с коя от различните човешки общности да се асоциира, не можем да твърдим, че тя е свободна. Но дори когато хората узгрят за свободни институции, остава още един жизненоважен проблем. Свободните институции едва ли са възможни в една страна, съставена от различни националности. Единото обществено мнение, необходимо за работата на представителното управление, не може да съществува сред хора, които не се чувстват близки, особено ако говорят и четат на различни езици. В различните райони на такава страна съществуват различни влияния, които формират обществското мнение и определят политическите действия. Различни са и лидерите, които се ползват с доверие в една или друга част от страната. Не са едни и същи книгите, вестниците, прокламациите, изказванията, които стигат до хората от различните етнически групи. Едната националност не знае какви мнения или стремежи са в обръщение в другата. Едни и същи събития, едни и същи действия при една и съща система на управление засягат различните националности по различен начин, като при това всяка една от тях се бои, че интересите ѝ могат да бъдат накърнени не толкова от общия арбiter — държавата, колкото от другите националности. Антипитите между отделните етнически групи обикновено са много по-силни от колкото ревността им спрямо управляващите. Достатъчно е членовете на една от националностите да се почувстват ощетени от политиката на общото управление, за да бъде подкрепена тази политика от друга националност. Въпреки че всички може да са недоволни, никаква етническа група няма да чувства, че може да разчита на другите за съгласуване на обща съпротива. Нито една националност сама не е достатъчно силна, за да оказва съпротива, а всяка може благоразумно да сметне, че е в ней интерес да подкрепи правителството в борбата му с останалите. Но и това не е най-силната и сигурна защита от деспотизма на управляващите, когато той стане нетърпим. Най-важни са връзките на армията с народа. Просто по правило военните са тази част от всяко общество, у която е залегнала най-силно и най-дълбоко склонността да се отнасят по един начин със сънародниците си и по съвсем различен — с чужденците. За другите хора чужденците са просто неизвестни, докато за войника това са хора, срещу които само с единодушно предизвестие той може да бъде призован да се бие на живот и смърт. Разликата, която той прави, е разлика между приятел и враг; почти можем да кажем, че за него съществуват само сънародници и други зверове. Защото по отношение на врага единственият закон е законът на силата и съчувствуието към врага е подобно на чувството, кое то изпитваме към животното — пристрастна пропаганда на хуманност. Войниците, за които половината или дори три четвърти от поданиците на собствената им държава са чужденци, едва ли ще се колебаят повече дали да убиват тези хора и едва ли ще имат повече желание да узнаят причината за това, отколкото ако имаха настъпваща си обявени врагове от друга държава. Войниците в една армия, съставена от различни етнически групи, са свързани единствено от общата преданост към знамето, а не от патриотични чувства. Такива армии са играли ролята на екзекутор на свободата в продължение на цялата съвременна история. Единствената връзка, на която се крепи тяхната целост, са офицерите или правителството, на което служат, и единствената им представа, доколкото я имат, за дълг към обществото

Биография
на Джон Стюарт Мил (1806-1873),
издадена от Уильям Уортън (1871);
"Документи за религия" (1874);
"Съвети за Социология" (1879).

е полчищнинето на заповедите. Правителство, което има такава подкрепа, може дълго да управлява няколко националности с огън и меч, подобно на чуждите завоеватели — например като разположи унгарските си военни части в Италия, а италианските — в Унгария.

Ако някой каже, че такова грубо разделение на хората и произтичащите от това различия в отношението към сънародниците и към другите обикновени човешки същества е присъщо по-скоро на ливаци отколкото на цивилизовани хора, аз първи бих подкрепил идеята, че сме длъжни с всички възможни средства да се борим срещу това явление. Това е една от най-благородните цели, към които трябва да бъдат насочени всички човешки усилия. Тази цел обаче никога няма да може да бъде постигната, ако искаме да задържим различни националности под едно общо управление, прилагайки каквато и да било форма на насилие спрямо тях — това не е възможно или поне не е възможно при днешното състояние на цивилизацията ни. Във варварските общества положението понякога е по-различно. Там управляващите може да имат интерес да смекчат противоречията между различните народности, за да бъде запазен мирът и държавата по-лесно да се управлява. Но ако съществуват свободни институции или желание за такива и различни народности са принудени да съживят изкуствено, тогава трябва да търсим интереса на управляващите в коренно противоположна посока. Тогава те се заинтересовани да подпържат и изострят враждите с цел да предотвратят евентуалното съюзяване на различните етнически групи и да могат да ги използват като инструмент за поробване на други. Цяло поколение вече е свидетел на това как австро-унгарският двор използва именно такава тактика като основен метод на управление — какъв успех и какви фатални последици имаше това по времето на Висенското въстание и Унгарската революция светът знае много добре. За щастие налице са признания, че сме нахлели в такава фаза от развитието си, когато успехът на подобна политика вече не е възможен.

Поради гореспоменатите причини принципио необходимо условие за съществуването на свободни институции е границите на държавата да съвпадат в общ линии с етническите граници. Но този общ принцип влиза в противоречие с практиката. На първо място, съществуването му често е невъзможно поради проблеми от географско естество. В Европа има области, където различните националности така са се размесили, че практически не е възможно всяка от тях да има свое управление. В състава на населението на Унгария влизат маджари, словаки, кървани, сърби, румънци, а в някои области и немци, и всички те така са се смесили помежду си, че за териториално разделение и дума не може да става. И за тях няма друга алтернатива освен да се примирят с необходимостта да живеят заедно при гарантирано равенство пред закона, с равни права. След 1849 г., когато бе ликвидирана независима Унгария, сред поробеното население се забелязва тенденция към създаване на съюз от равнопоставени националности. Германската колония Източна Прусия е откъсната от Германия от част от стара Полша. Тъй като Източна Прусия е твърде слаба, за да поддържа независимостта си, тя или трябва да бъде под негерманско управление, за да се запази географската цялост на полската територия, или полската територия, която я разделя от Германия, трябва да попадне под германско управление. Друг голям район, в който преобладава немско население, провинциите Курландия, Естония и Ливония поради географското си положение са обречени да бъдат част от една славянска държава. Обратно — в Източна Германия живее многочислено славянско население — предимно в Боденланд; славяни живеят и в Силезия, и в други области. Населението на най-единната страна в Европа, Франция, съвсем не е с хомогенно. Ако се абстрагираме от някои малобройни съвсем чужди националности, Франция е разделена, както свидетелстват френският език и френската история, на две

части — в едната населението е с гало-романски произход, докато в другата преобладават франки, бургундици и представители на други тевтонски народности.

Дори да вземем предвид всички проблеми, произтичащи от географските условия, остават проблемите от морално и социално естество. Историята показва, че е възможно една националност да се разтвори в друга и да бъде погълната от нея. Ако първата националност е принадлежала към по-изостаналата и по-слабо развита част от човечеството, то от това погълтане човечеството може само да спечели. Никой не може да твърди, че за един бретонец или за един баск от Френска Навара няма да бъде полезно да бъде приобщен към света на идеите и емоционалността на един високо цивилизиран и културен народ — да стане член на френската националност, като по този начин му се осигури равноправен достъп до всички привилегии, свързани с френското гражданство, до всички прередимства на френското покровителство и достойнището и престижа на френското могъщество. Това несъмнено е по-добро за него, отколкото да седи на родните си скали и да се цуши — един полуудивак, останал от миналото, който не може да излезе извън рамките на ограничения си ум, който не се чувства заинтересован или съпричастен към общото движение в света. Казаното дотук важи и за уелсцца, и за шотландския планинец като членове на британската нация.

Всичко, което наистина допринася за взаимното проникване на различните националности, за сливането на качествата и особеностите им в един общ съюз, е благотворно за човечеството. Не стала дума за унищожаването на някои етнически групи (със сигурност може да се каже, че в посочените по-горе случаи ще обстанат достатъчно индивиди, които да ги представляват), а за смекчаване на крайностите и запълване на вакуума между тях. Единият народ напомня кръстоска между животински видове, която обаче засяга не само наследените физически характеристики, а стига и до дълбините на нравствеността. Той наследява специфичните способности и добродетели на предците си, като сливането на двете култури ще го предпазва от влиянието на пороците на съседите му. Но за да стane това сливане възможно, трябва да бъдат налице някои специални условия. Този процес може да бъде повлиян от най-разнообразни комбинации от обстоятелства.

Националностите, попаднали под едно общо управление, могат да бъдат приблизително равни в своите количествени измерения и по своята мощ, могат и съществено да се различават. Ако се различават, по-малобройната от двете може или да превъзхожда другата в културно отношение, или да е по-изостанала. Ако предположим, че е по-напреднала, тогава тя може или да придобие надмошие над другата поради това свое превъзходство, или да бъде покорена от грубата сила и принудена да се подчинява. Последното е чисто престъпление спрямо човешкия род, срещу което цялото цивилизирано човечество трябва да се надигне с оръжие в ръка, за да го предотврати. Погълнатето на Гърция от Македония е една от най-големите беди, случвали се на този свят. Ако Русия направи същото с някоя от главните европейски страни, резултатът ще е подобен.

По-малобройната националност, ако е по-напреднала в развитието си, може да успее да покори по-многобройната, както са направили това македонците, подкрепени от гърците, в Азия, а по-късно и англичаните в Индия. Това често е полезно за цивилизацията, но в такъв случай завоевателите и покорените не могат да съживят съществото под управлението на един и същи свободни институции. Би било неправилно завоевателите да бъдат погълнати от по-изостаналия народ — той трябва да бъде управляван като един народ от поданици. Това ще доведе или до полза, или до вреда в зависимост от това дали покореният народ е стигнал до оизиаза фаза в развитието си, когато свободното управление е осъзната необходимост.

мост, и дали завоевателите използват превъзходството си по такъв начин, че да подготвят покорените за един по-висш етап на развитие.

Когато националността, която е успяла да покори друга националност, е по-многобройна и по-развита, и особено ако представителите на покорената националност са малко на брой и не хранят надежди да възстановят независимостта си, ако те са управлявани справедливо и ако членовете на по-могъщата националност не си наявляват омразата им, като си осигурят някакви изключителни привилегии, по-малката националност постепенно ще се примири с положението си и ще се слее с по-голямата. Днес никой жител на Долна Бретония или дори на Елзас няма желание да се отделя от Франция. Това, че не всички ирландци имат същото отношение спрямо Англия, се дължи отчасти на факта, че броят им е достатъчен, за да формират своя многобройна националност. Освен това всичките им най-добри чувства влязоха в съчетание с лошите, за да се надигне у тях сила неприязнь към саксонското управление, което се дължи главно на обстоятелството, че доскоро бяха управлявани по един наистина жесток начин. Трябва да се каже обаче, че вече от цяло поколение насам тази практика, която беше срам за Англия и нещастие за цялата империя, е премахната. Сега ирландецът не е по-малко свободен от англосаксонца, нито пък би имал по-голяма изгода за себе си или за страната си, ако се беше родил в някой друг британски доминион. Единственият останал повод за недоволство от страна на ирландците, това е държавната религия, налагана от англиканската църква, която обаче се споделя от половината или почти половината население на този голям остров. Сега не остава почти нищо освен спомена за миналото и религиозните различия, което да разделя двете вероятно най-добре допълващи се народности в света. Съзнанието, че се отнасят към не само справедливо, а като с равни, толкова бързо заявлява ирландците, че постепенно избледняват всички чувства, които биха могли да им препечат да видят изгодата, която един по-малочислен и по-беден народ неизбежно получава, когато придобие статута на съграждан, а не чужденец спрямо онези, които са не само най-близките му съседи, но и са част от една от най-богатите, най-свободните, най-културните и най-могъщи нации на света.

Най-големи практически пречки за сливането на различни националности съществуват в случаите, когато националностите, принудени да съживителстват, са приблизително равни по размер и сила. В такива случаи никоя етническа група, ослаяйки се на собствените си сили и чувствайки се в състояние да води равностойна борба с всяка от останалите, няма желание да се слее с другите. Всяка от тях с партизанско упорство развива собствените си отличителни особености, забравени обичаи и дори изчезващи езици се съживяват, за да задълбчат разделението. Всяка от лите страни твърди, че е онеправдана, ако някоя управленска функция в нейните среди се изпълнява от член на съперничеща народност. И ако някоя придобивка бъде предоставена на една от враждуващите етнически групи, всички останали смятат, че тя е отнета от тях. Но дори нации, между които съществува такова разделение, в рамките на няколко поколения могат да постигнат хармония в отношенията помежду си и членовете им да се почувствува сънародници, особено ако съживителстват разпръснати в една и съща част от страната. Това може да се случи при деспотичното управление на чуждо за всички правителство или ако правителството, въпреки че произлиза от едната националност, се интересува повече от собствената си власт, отколкото от междунационалните връзки. Тогава то не предоставя привилегии на никаква страна, избира средствата си независимо от всички и това често води до изменение на ситуацията в горепоменатата насока. Но ако идеята за свободно избрано правителство се разпространи преди това да се е случило, възможността за осъществяване на единението на различните националности ще бъде пропусната. Тогава, ако враждуващите

етнически групи са разделени една от друга от географското си положение и особено ако не съществуват естествени предпоставки за единно управление (какъвто е случаят с италианските провинции под френско или немско господство), тогава е не само уместно, а и наложително в името на свободата и съгласието тези връзки да бъдат разъединени. В някои случаи отделните провинции след разделянието могат да останат обвързани от взаимноизгодни федерални връзки. Но обикновено, когато няма желание за пълна независимост, а за членство във федерация, всяка провинция може да предпочете други съседи, с които да се обвърже поради по-силни взаимни симпатии, ако не и поради общи интереси.

(Глава 16 от *Considerations on Representative Government, 1861*)

Преведе от английски КОНСТАНТИН САВОВ

ДЖОН СТЮАРТ МИЛ
ЗА СВОБОДАТА

„Ако всички хора по света споделят дадено мнение и само един човек е против, те нямат право да му запушат устата, както и той няма право, дори да има Власть, да ги ограничава. Ако едно мнение беше лична собственост, която има стойност само за собственика и ограничаването на нейната консумация се възприема като частно правонарушение, щеше да има значение дали штетата е нанесена върху неколцина или върху множеството хора. Но освената злобност в задушаването на личното мнение се състои в това, че по този начин се ограбва човешкият род, ограбва се животът поколение и потомците му; тези, които не го споделят, са ограбени повече от онези, които го изглеждат. Ако едно мнение е правилно, противниците му се лишават от възможността да заменят заблудата с истината; ако е по-грешно, как губят нещо, което е много ценно, а именно по-ясното виждане за истината, добито чрез нейния сблъсък с грешката.“

Джон Стюарт Мил, „За свободата“
Центрър за изследване на демокрацията
София, 1993